

Bokessay/bokanmelding

Britta Blomberg
Stockholm

Albert Camus: Pesten – La Peste

Albert Camus *La Peste* gavs ut 1947 och den har genom årens lopp utkommit i flera svenska översättningar, senast under 2020 av Jan Stolpe. Det är en mycket fin språkbehandling av Stolpe och boken har en ny aktualitet under de senaste åren som präglats av den världsomfattande Corona-pandemin med Covid-19 och alla dess mutationer. Det är från Stolpes översättning som samtliga nedanstående citat är hämtade.

Camus betecknas ju som en av ”existentialisterna” och han belyser i sitt författarskap själva ”varandet” – existensen. I *La Peste, Pesten*, står gränsen mellan liv och död i fokus, där pestens skördar av människoliv i staden Oran i Algeriet (som då var en fransk koloni) utgör scenariot för händelserna i boken. Några anser att boken är en metafor för Nazitysklands ockupation (den bruna pesten) av landet, men för mig blir läsningen mer dagsaktuell i beskrivningen av människornas existens i karantän i Oran under vidundrets – *La Peste* – härjningar och vars verkningar man inte kan förutse. Att titeln på franska är ett femininum gör pesten än mer levande och farlig även om ett virus inte är levande. Människorna drabbas av osäkerhet och den realistiska skrällen över att drabbas och avlida

av farsoten. De existentiella frågorna kring liv och död återkommer i Camus berättelse, naturligt invävda i berättelsen om vardagen i Oran, från den dagen då invånarna ser de första tecknen på döda råttor till att farsoten benämns – *La Peste* – till de spörsmål som myndigheter och privatpersoner måste hantera innan pesten avklingar. I fokus står också den monotoni som befolkningen tvingas leva under – så likt det som sker under coronans framfart och försöken att hindra att Covid-19 drabbar befolkningen. Förnekande och föringande präglar den första tiden i Oran och dessa förhållningssätt övergår till att man blir tvungen att se sanningen i vitögat:

”...kapitulation inför den dödsbringande

verkligheten. Förklara pesttillstånd. Spärra av staden.” (s.7).

Man tar fram åtgärdsprogram och daglig statistik över insjuknade och avlidna upprättas, anhöriga sätts i karantän och stadspartarna stängs, provisoriska sjukhus upprättas, munskydd används, men man vet inte om de är effektiva – det känns skrämmande likt de sätt som Covid-19 har bemötts. Men både i boken och i vår verklighet 2020-21 vet man inte vilka behandlingsmetoder som kan fungera. I dåtidens Oran väntar man förgäves på ett serum, likt hela världen väntar på vaccin under den nuvarande pandemin. Mitt i instängningen och i skrällen att bli smittad fortsätter till en början vardagslivet i Oran med spårvagnar genom staden och folket ute på caféer samtidigt som handel minskar och man inte kan ta sig vare sig in eller ut ur staden. Efterhand började fotgängarna vända ryggen mot varandra i gatulivet för att undvika smitta. Alla skyddade sig att bli ensamma och lämna folksamlingar. Här visar Camus på en av de kanske mest grundläggande existentiella följderna av en epidemi – eller som vår tids pandemi – att människorna flyr varandra, trots att man egentligen vill ha nära kontakt:

”...på kajerna vittnade stora stillastående kranar, de öppna tippvagnarna och enstaka högar av fat och säckar om att handeln hade dött av pesten” (s. 69)

Den centrala frågeställningen i boken är att människorna trodde de var fria och ingen någonsin kunde föreställa sig att man skulle bli ofri så länge farsoten huserade. Pesten – coronan – tar ifrån oss vår upplevelse av att vara människor som är fria att resa, att umgås i mindre nära kretsar och vid stora evenemang. Vår egen existens begränsas och vi behandlas som ett kollektiv, som måste lyda direktiv från myndigheter. Några anpassar sig solidariskt till dessa krav, andra trotsar dem och riskerar andras liv för egen tillfredsställelse.

Huvudpersonen är ”berättaren” genom vars ögon läsaren får följa livet i Oran. En centralgestalt i boken är läkaren Bernard Rieux. Hans hustru skickas till en kurort utanför Oran innan pesten bryter ut och det fysiska avståndet mellan dem utgör ett bakgrundstema i boken. Rieux stöter en förmiddag på en ovanlig syn, en död råtta, utanför sitt hus och här får de döda djuren (först råt-

torna och sedan många andra arter) sin egen plats i berättelsen. Pesten gör sin entré via djuren för att sedan få människorna i staden i sitt våld. Rieux får besök av en journalist, Rambert, som inte härstammar från staden, men som fastnat där på grund av karantänen. Denne Ramberts längtan ut från en ort som inte är hans egen blir ett annat tema där tillhörighet/främlingskap ställs mot varandra då han är fast i ett tillstånd – en existens – han inte själv valt. Han försöker på olika sätt ta sig bort från staden och i den delen av berättelsen lyckas Camus både visa på den korruption som finns bland invånarna och även en oväntad förändring i Ramberts inställning till frågan om var han hör hemma. De patienter som Rieux möter uppvisar symtom som visslande andning och bölder som måste tappas på innehåll – de flesta dör snart efter det akuta insjuknandet och kyrkogårdarna utanför stan räcker inte till. Man börjar nu koppla ihop de döda råttorna och ”att det måste var en epidemi”:

”...ordet pest uttalas för första gången” ...

”Farsoter drabbar alla, men man tror ogärna på farsoter när det drabbar en själv. Det har förekommit lika många pestepidemier som krig i världen. Och ändå drabbar pestepidemier och krig alltid människor lika oförberedda” ... ”Våra medborgare var inte mer skyldiga än andra, de glömde bara att vara ödmjuka, och de tänkte att allt fortfarande var möjligt för dem, vilket förutsatte att farsoter var omöjliga. De fortsatte att göra affärer, de förberedde resor och de hade åsikter. Hur hade de kunnat tänka på pesten, som avskaffar framtid, förflyttningar och diskussioner?” (s. 39-40)

Rieux kontaktar kollegor för att höra om de sett liknande symptom och efterhand ser alltfler hur invånare i staden får svårt med andningen och bölder på kroppen – epidemin är ett faktum. De ansvariga stadsanställda tjänstemännen vill inte tillstå att pesten drabbat staden med hänvisning till att man inte vill oro befolkningen. Detta förhållningssätt håller förstås inte i längden och snart inser de boende allvaret i epidemin. Tidningarna börjar skriva om nyheten och lokaltidningarna tar upp en kampanj mot stadsledningen och deras sätt att miss-/sköta hanteringen av smittspridningen. När Rieux kontaktar prefekturen i staden så får han till svar att det inte finns tillgång till serum – man har

inga beredskapslager och det går inte att få fram tillräckliga kvantiteter från Frankrike.

I början vidtogs inte så drakoniska åtgärder annat än isolering av de sjuka, myndigheterna:

”...tycktes ha offrat mycket för sin önskan att inte oroa den allmänna opinionen.”

Man ansåg att det rörde sig om några få fall och:

”...dessa fall var inte tillräckligt entydiga för att vara verkligt oroande och det rådde inget tvivel om att befolkningen kunde förbli lugn. Inte desto mindre, och i en anda av försiktighet som alla kunde förstå, höll prefekten på att vidta vissa förebyggande åtgärder” ...
”Om de uppfattades och tillämpades på rätt sätt kunde de effektivt förebygga varje hot om en epidemi” (s. 51).

Tänk så likt de svenska myndigheternas åtgärder, vilka alltmer kommit att utmärka sig i förhållande till de som vidtogs i andra nordiska länder. Och i Sverige med förödande hög dödlighet bland befolkningen som följde.

De familjer som drabbades av pesten måste anmäla sig och deras sjuka anhöriga isoleras i särskilda sjukhussalar. Så småningom måste större inrättningar användas, arenor och fotbollsstadium. Camus skriver – genom berättarens ord – om flera hjärtskärande situationer när barn och föräldrar skiljs åt och de anhöriga vet att de inte någonsin kommer att kunna återse den döende. Invånarna blev alltmer på det klara med att epidemins tidsförlopp inte gick att förutspå och att sjukdomen kunde pågå mer än ett år, och tröttheten (”fatigue” är det uttryck som ofta används i dagens coronapandemi) kom att präglade invånarna i staden. Myndigheterna bemötte i början detta med att skicka ut veckobaserad officiell statistik över sjukdomen, men inte heller det fick befolkningen att inse allvaret i situationen. Pesten betydde ruin för turismen och ortsbefolkningen hade först godtagit att de var avskurna från omvärlden, men efter hand som veckorna gick blev de medvetna om att de var:

”...inlåsta under himlens lock där sommaren nu började spraka kände de på ett oklart sätt att denna instängdhet hotade hela deras liv, och när det blev kväll och svalare drevs de ibland av energin som de då återvann till desperata handlingar.” (s. 87)

Pesten kom att skörda fler liv i de yttre kvarteren som var mer tätbefolkade och mindre bekväma, än de i stadens centrum (s. 142) – även detta så likt situationer runt om i världen där trångboddhet och svåra levnadsförhållande skördat flest antal dödsoffer. Fler och fler tog till våld och myndigheterna införde utgångsförbud:

”Från klockan elva låg staden i fullständigt mörker och var som av sten” (s. 144)

Allt fler avled och begravningsståg förbjöds. Ambulanser gick i skytteltrafik till nygrävda gravplatser utanför staden och de sörjande kunde inte ta farväl av sina nära och kära. Man begravnade människor huller om buller utan hänsyn till anständigheten. Många skötare och ambulansförare blev smittade och avled, personal som kunde ta sig an deras uppgifter var det ont om. Farsoten hade präglat livet och:

”Pesten hade berövat alla förmågan till kärlek, till och med förmågan till vänskap. Ty kärleken kräver en aning framtid, och för oss fanns det för närvarande bara här och nu.” (s. 153)

Efter hand prövades ett serum som tillverkats i staden. Det var Rieux sista hopp. I boken får man följa slutfasen i ett sjukdomsförlopp där denna medicinering prövas och de kval som både den sjuke, de anhöriga och läkarna tvingats utstå. Som kontrast finns också episoden när Rieux och en vän olovandes går ner på stranden och simmar i månnskenet. Naturen finns faktiskt kvar och en ”vanlig handling”, ett vanligt samexisterande med en annan människa, får stor betydelse för att hoppet om ett annat liv ska kunna återkomma.

Statistiken visade att farsoten hade nått en plåt och Rieux och hans kollegor ser ett ljus i epidemin. Anledningen tillskrivs det nya serumet som tillverkats, men ”historien rymmer nya oförutsedda toppar” (s.195).

”Smittsamheten riskerade nu att öka med denna nya form för epidemin. Sanningen att säga hade specialisternas uppfattning varit delade hela tiden i den frågan, men för säkerhets skull fortsatte sanitetspersonal att andas i masker av desinficerat gastyg.” (s. 196)

Livsmedelsförsörjningen begränsades och många familjer, speciellt i de fattigare kvarteren för illa

samtidigt som svartabörshandeln ökade. På så sätt kom pesten att förstärka klyftorna mellan invånarna i staden.

En förhoppning hos befolkningen tänds när råttorna kommer tillbaka levandes. Kan pesten vara på tillbakagång? Och statistiken visar att de insjuknade minskar. Men:

”...samtidigt som de gångna månaderna hade ökat deras längtan efter befrielse hade de lärt dem att vara försiktiga och vant dem vid att allt mindre räkna med ett nära slut på epidemin.” (s. 221)

Stadsborna började prata om hur livet kunde gestalta sig efter pesten. Alla var dock överens om att ”det gamla livets goda” inte skulle komma tillbaka på en gång. Stadspolarna skulle förbli stängda och förebyggande åtgärder fortsätta under en månad. Vid minsta tecken på uppflammande smitta skulle strikta regler återinföras. Staden började så sakteliga sätta sig i rörelse igen, gatlyktorna tändes och invånarna började hoppas på ett normalt liv. Några sena dödsfall inträffade och en av Rieux allra närmaste bekanta avlider – här förmedlar ”berättaren” de kval som både den döende och Rieux genomlider i vännens smärtsamma slutfas i livet och igen står själva existensen i en människa och samexistensen mellan dem i fokus.

Så småningom avtar smittriskerna och alltmer av staden öppnas och invånarna återgår till ett vanligt liv. Kyrkorna höll tacksägelsegudstjänster och nöjeslokaler fylldes. En yttlig glädje och eufori över att pesten släppt sitt grepp delades av många, men det fanns också en djupare tacksamhet över att man överlevt:

”Nu visste de att om det fanns en sak som man alltid kan längta efter och som man ibland kan få så är det mänsklig ömhet.” (s. 147)

Rieux vet dock utifrån sina erfarenheter som läkare att den glädje han kunde höra hos människorna i staden alltid var hotad.

”För han visste något som denna folkmassa inte visste och som man kan läsa om i böcker; att pestens bacill aldrig dör och aldrig försvinner, att den kan slumra i årtionden i möbler och tyg, att den tålmodigt väntar i rum, källare, koffertar, näsdukar och pap-

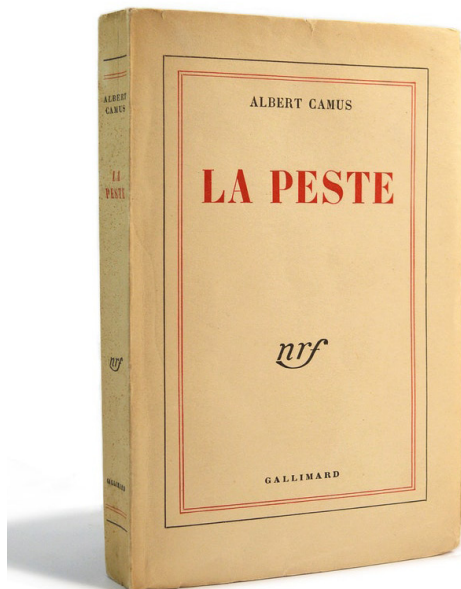
pershögar, och att den dagen kanske kommer då pesten till människornas olycka och belärande åter väcker sina råttor och skickar dem att dö i en lycklig stad.” (s. 254)

Jag har i den här bokaanmälan valt att ta med ovanligt många citat ur den mer än 70 år gamla boken, eftersom de så tydligt visar på många likheter som de senaste årens pandemi ställt både befolkningen och ”experterna” inför. Ett första förnekande att det inte rör sig om en pandemi, att smittan bara finns i Kina eller lokalt i Italien och på några andra orter. Uppvaknandet och nödvändigheten av att faktiskt kalla Covid-19 för en pandemi – här var de svenska myndigheterna sena med att tala klartext. Skräcken bland invånarna runt om i hela världen (utom några som totalt förnekade allvaret) och sjukvårdens och myndigheternas okunskap om hur man skulle hantera den ökade smittspridningen och sorgen hos alla som förlorat nära och kära. I Sverige har ansvariga myndigheter avvisat behovet av munskydd, men befolkningen i vårt land kom alltmer att ta saken i egna händer och satte på sig sådant, åtminstone för att skydda andra. Likt invånarna i Oran längtar vi efter ett ”serum”, ett vaccin som kan skydda, men kommer det verkligen att kunna skydda oss? Och i så fall hur länge?

Albert Camus bok *Pesten* är mycket läsvärd, speciellt i en sådan tid när Covid-19 och dess mutationer härjar runt om i världen. Det kan tyckas som att man ska läsa mer hoppningivande böcker i sådana tider, men likt en psykoterapeuts arbete så finns inga genvägar i enbart positiva förklaringsmodeller. Det patienten behöver är en följeslagare på vägen, också genom mörkret och förtvivlan, och just det blir ”berättaren” i Camus bok. Genom att ta med många citat från boken så hoppas jag att flera vill läsa (eller läsa om) den. Jag hoppas, och tror, att den finns översatt från franskan till alla våra nordiska språk.

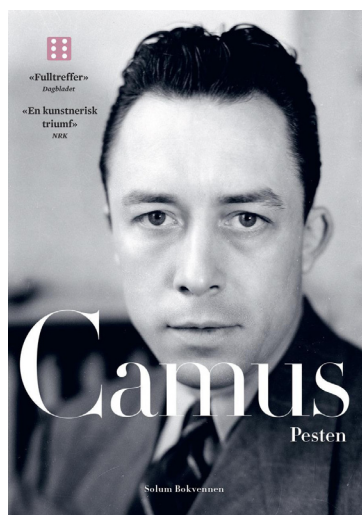
Referenser

- Camus, Albert (2020). *Pesten*. Stockholm: Albert Bonniers förlag. I översättning av Jan Stolpe.
Camus, Albert (1947). *La Peste*. Paris: Gallimard.

Originalutgåva 1947, Gallimard

Albert Camus Pesten finns även i nyöversättning till norska, översättare: Christine Amadou
Förlag: Solum Bokvennen 2020

Britta Blomberg, leg psykolog, leg psykoterapeut, tidigare medlem i Mellanrummets redaktion.